

1. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – 2-е изд. – Т. 4. Государственное издательство политической литературы; М.; 1955.
2. Історія економіки та економічної думки : навч. Посіб. / [С.В. Степаненко, С.Н. Антонюк, В.М. Фещенко, Н.О. Тимочко] за ред. проф. С.В. Степаненка. – К.: КНЕУ, 2010. – 743, [1] с.
3. Пікетті Тома. Капітал у ХХІ столітті / Тома Пікетті. Пер. з англійської Наталії Палій. К. : Наш Формат, 2016. – 696 с.

Лопух Ксенія Володимирівна

*к.е.н., старший викладач кафедри історії та теорії господарства
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ВПЛИВ ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ НА ЗАЙНЯТИСТЬ У СУСПІЛЬСТВІ: ПОГЛЯД К. МАРКСА

На початку ХХІ ст. світ стоїть на порозі Четвертої промислової революції (Індустрія 4.0.), яка асоціюється з розвитком розумних машин та штучного інтелекту. Фундаментальною відмінністю цієї промислової революції від попередніх у технологічному сенсі є взаємодія різних новітніх машин з фізичними, цифровими та біологічними системами. Проте не новою у даному процесі революційних інноваційних змін є проблема впливу технічного прогресу на сферу зайнятості, адаптації більшої частини суспільства до новітніх технологій, підвищення продуктивності праці від впровадження інновацій у різних сферах людської діяльності та розподілу доходів. З цього приводу німецький економіст, засновник Всесвітнього економічного форуму у Давосі К. Шваб зазначив: «Урок Першої промислової революції залишається сьогодні актуальним: головним показником прогресу досі виступає ступінь сприйняття суспільством технологічних інновацій» [5, с. 12]. У короткостроковому періоді промислової революції не завжди мають позитивний ефект, але здійснюють визначальний вплив на розвиток суспільств у майбутньому.

У другій половині XIX ст. на цій проблемі вже акцентував увагу К. Маркс. Визначальну роль у формуванні системи наукових поглядів вченого щодо соціально-економічного розвитку суспільства відіграло бурхливе розгортання Першої промислової революції (1760-1840-ві рр.), яка стала основою стрімкого економічного зростання Англії другої половини XIX ст. Разом з тим, запровадження машинного виробництва призвело до глибокої соціальної кризи, зокрема швидкого поширення безробіття та зубожіння більшої частини населення. Промислова революція, з одного боку, сприяла впровадженню нових технологій та безпрецедентному зростанню продуктивності праці; виникненню нових міст, фабрик і транспортних мереж; розширенню та інтенсифікації міжнародної торгівлі. Але вона також кардинально змінила соціальну структуру суспільства, зруйнувавши старі соціальні групи і створивши нові – від промисловців-мільйонерів до збіднілого робочого класу [1, с. 47-48].

К. Маркс піднімає важливу і актуальну для сьогодення проблему соціальної нерівності та її джерел, одним з яких він виокремлює технічний прогрес. Вже у «Маніфесті Комуністичної партії» (1848) зазначається: «... сучасний робітник з прогресом промисловості не піднімається, а все більше опускається нижче умов існування свого класу. Робітник стає паупером, і пауперизм зростає швидше, ніж населення і багатство» [2]. Цю проблему він глибше розкриває у своїй основній праці «Капітал» і наголошує на тому, що постійне удосконалення техніки і технологій призводить до збагачення головним чином їх власників та до уповільнення зростання доходів основної маси населення, а подекуди й посилення бідності та злиднів.

Вчений відштовхується від основоположної ідеї, запозиченої у Д. Рікардо про те, що між машиною та робітником існує конкуренція, і останній цю конкуренцію програє, особливо коли мова йде про машини із застосуванням енергії пари замість ручної праці. Запровадження машин дозволило підвищити у десятки разів продуктивність виробництва та скоротити використання ручної праці, що призвело до вивільнення значної маси робітників. Проте саме технічний прогрес призвів до того,

що кількість безробітних постійно зростала. К. Маркс пише: «Коли робоча машина виконує всі рухи, необхідні для обробки сирого матеріалу, без допомоги людини та вимагає лише контролю з її боку, ми маємо перед собою лише автоматичну систему машин, яка здатна до постійного удосконалення у деталях» [3, с. 392]. Таким чином, безперервний технічний прогрес породжував значні економічні проблеми – велику кількість безробітних, зубожіння значної частини населення та злидні. «Частина робочого класу, яку машина перетворює у надлишкове населення, з одного боку, гине у нерівній боротьбі старого ремісничого та мануфактурного виробництва проти машинного, а з іншого – переходить до більш доступних галузей промисловості, переполює ринок праці та знижує ціну робочої сили нижче за її вартість» [3, с. 441]. А це у свою чергу призводило до зниження заробітної плати і посилення залежності робітника від роботодавця. Не дивлячись на швидкі темпи економічного зростання країни в цілому, загальний рівень добробуту населення впав, особливо некваліфікованих робітників, а нерівність між бідними та багатими набула критичних масштабів. На думку К. Поланьї, цей період у розвитку ринкової економіки супроводжувався «удосконаленнями ціною соціальних лих» [4, с. 46] та «соціальною катастрофою». Крім того, К. Маркс зазначає про посилення негативного впливу технічного прогресу на основну масу населення у зв'язку з наявністю кризових явищ в економіці.

К. Маркс виступав з гострою критикою сприйняття окремими дослідниками ХІХ ст. соціальних проблем, що породжував технічний прогрес, як «тимчасових незручностей». Мається на увазі, що робітники, витіснені машинами, не встигають пристосуватися до нових виробничих умов, швидко знайти нову роботу або перекваліфікуватися. Він наголошує, що «тимчасовий» вплив машин виявляється постійним, оскільки вони поступово захоплюють нові галузі виробництва» [3, с. 442]. Поширення технологій є безперервним процесом, а, отже, воно фактично стає основою постійного існування безробіття. Розв'язання мирним шляхом даного конфлікту – між впровадженням нових машин і скороченням внаслідок цього

робітників – було неможливим. Машини – це основа капіталістичного способу виробництва, де робітник експлуатується капіталістом, а його праця та продукт праці відчужуються від нього. Тому К. Маркс вбачав вирішення вказаного протистояння через «стихійне обурення» робочих мас та революційну боротьбу.

Більшість сучасників вважають економічні ідеї К. Маркса застарілими для XXI ст., проте його глибокий науковий аналіз впливу технічного прогресу на окремі прошарки населення, зокрема зайнятих у промисловому виробництві, заслуговує на увагу, адже вчений одним з перших показав взаємозв'язок між удосконаленням техніки та зростанням безробіття. В умовах розгортання Четвертої промислової революції проблеми технологічного безробіття та зростання доходів і нерівності стають все більш актуальними і потребують свого розв'язання.

1. Назар С. (2013) Путь к великой цели: история одной экономической идеи. М., АСТ, CORPUS.

2. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.marxists.org/russkij/marx/1848/manifesto.htm>

3. Маркс К. (1978) Капитал: критика полит. экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. М., Политиздат.

4. Поланьи К. (2014) Великая трансформация. политические и экономические истоки нашего времени. СПб., Алетейя

5. Шваб К. (2016) Четвертая промышленная революция. М., ЭКСМО